

Haussmann

és a párizsi terv

Fordította: Zaharia Zita

PÁRIZS RENDEZÉSÉNEK OKAI

A modern városrendezés 1830 és 1850 között teszi meg első lépéseit. Nem az építészek dolgozószobáiban – ahol arról vitatkoznak, hogy a klasszikus stílust kell-e választani vagy a gótikusát, mivel egyhangúlag elutasítják az ipart és annak termékeit –, hanem éppen az ipari város hibáinak felismeréséből születnek az első elképzelések, s mindez a szakembereknek s az egészségügyi felügyelőknek köszönhető, akik igyekeznek orvosolni a bajokat. Az első egészségügyi törvények jelentik azt a szerény kezdetet, amelyre apránként fel fog épülni a kortárs városrendezési szabályozás bonyolult építménye.

A reformerek figyelme eleinte csak egyes területre korlátozódik, s tevékenységük arra irányul, hogy néhány jellegzetes hibát kiküszöböljenek: a csatornahálózat és az ivóvízhálózat elégtelenségét s a járványok terjedését. Amikor egy probléma megoldása során újabbak kerülnek napvilágra, ezekkel akaratuktól függetlenül kénytelenek foglalkozni. A víz- és csatornarendszer megépítése magával hozza a telkek hozzáférhetőségének kérdését, a vezetékek karbantartásának előfeltétele, hogy a hatóság kötelezhesse a tulajdonost bizonyos szolgáltatásokra, még akkor is, ha ez akarata ellen való. Ahhoz, hogy minden családnak levegőt és napfényt biztosítsanak, törvénnyel kell gátat vetni a telkek kizsákmányolásának, túlszűfoltolásának, a városnak pedig területet kell fenntartania a parkok számára. A zsúfoltság csökken-

tésének érdekében, azért, hogy minden lakás lakható legyen, olyan középítkezési programra van szükség, amelynek nem a gazdasági haszon a mérvadója, hanem a kielégítendő szükségletek, és ha ily módon a lakások bérleti díja magasabbá válna, mint amit a bérlő meg tud fizetni, akkor a hatóságnak kell közbelépnie és közpénzekből kiegészíteni a díjat.

Ahhoz, hogy az ipari város bizonyos aspektusait ellenőrizhessük, az összes többit is figyelembe kell venni, s így az ellenőrzést fokozatosan kell kiterjeszteni az egész szervezetre. Új városrendezési módszer alakul így ki, amely alkalmas arra, hogy a modern városokban azt a szerepet töltsse be, amit a régiekben a tradicionális városrendezés. Nem tudatosul viszont az, hogy az új módszereknek egységes rendszer részeivé kell válniuk, hogy a különböző területeken végrehajtott technikai változásokat egyetlen tervben kell összehangolni. Csak akkor tűnnek föl helyes megvilágításban az egyszerű beavatkozások, amikor az egész kérdés a helyére kerül, és ekkor lehet – a műszaki szempontokon túllépve – odafigyelni arra is, hogy egységes környezeti képet alakítsanak ki.

Párizs 1853 és 1869 közötti átalakítása – amely III. Napóleonnak és prefektusának, Haussmann-nak a műve – az egységes, a település egészére kiterjedő városrendezési terv első példája, amelyet következetesen s viszonylag rövid idő alatt végre is hajtottak. Valószínűleg sem a császár, sem prefektusa nem mérte fel kezdeményezésük jelentőségét. Néhány különös aggodalmuk – a közrend biztosítása, a nép jóindulatának megnyerése az impozáns munkálatokkal – jobban befolyásolta őket, mint a közérdekről való

vélekedés, az ingatlanspekuláció nagyobb szerepet kapott, mint kívánatos lett volna, és Hausmann városrendezési elvei ma már visszafogottaknak tűnnek, főként ha azoknak ma is látható következményeire gondolunk. Mindazonáltal most először tapasztalható, hogy egy városrendezési terv alkalmazkodik az új gazdasági rendhez, s ez a terv nem csak papíron létezett, hanem átültették a valóságba, és minden technikai, formai, közigazgatási és pénzügyi következményét vállalták.

Történetünk során most fordul elő először, hogy egy személyiség – Hausmann báróé – a kollektív, kulturális és gazdasági tényezők mellett elsődleges tényezőként szól bele az események alakulásába. A múltban a városok jellegét a kulturális hagyományok folytatása határozta meg, s nem öltött testet egy ember személyében. A modern városban világos és végiggondolt terv szükségeltetik, amelyet egy vagy több ember akarata támogat, akik magukra vállalják a különböző kezdeményezések összehangolását.

A városrendezésnek most azzal az igen nehéz feladattal kell megküzdenie, hogy megtalálja a demokratikus egyensúlyt a koordinátorok és az egyes tervezők elgondolásai, a tervezettség és könnyedség között. A XIX. század közepén, amikor a liberális gondolkodásnak már százéves hagyománya van, ilyen nagyméretű vállalkozás csak önkényes úton valósítható meg. A terv kivitelezése szempontjából tehát létfontosságú, hogy tervezője érvényesíteni tudja akaratát.

Georges Eugène Hausmann báróban, akinek a foglalkozása hivatalnok, az autoriter tervező minden tulajdonsága együtt van. Persigny, a belügyminiszter, aki először egy hivatalos ebéden találkozik Hausmann-nal, így jellemzi őt:

„Hausmann gyakorolta rám a legnagyobb hatást. Furcsa, de nem észbeli képességei hatottak rám leginkább – bár ezeknek sincs híján –, hanem jellemének hibái ragadtak meg. Korunk egyik legkülönlegesebb alakja állt előttem: hatalmas volt, erőtől duzzadó, energikus, ugyanakkor éles eszű és ravasz. Ez az ember nem félt olyannak mutatkozni, amilyen volt, órákon át tudott volna beszélni kedvenc témájáról: saját magáról. Figyelemfelkeltő személyisége egyfajta brutális cinizmussá magasodott előttem. Íme az az ember – gondoltam magamban –, aki alkalmas arra, hogy ravasz, szkeptikus és gátlástalan ellenfelek ellen küzdjön. Ott, ahol a finomabb lelkű úriemberek, a nemesebb és egyenesebb jellemek kudarcot vallanak, ez a széles hátú, robusztus atléta ügyességével, ravaszágával, kibúvókkal és csellel bizonyára sikert aratna.”¹

Hausmann elmeséli visszaemlékezéseiben, hogy már III. Napóleon trónra jutásakor felöltöttek benne a Párizsi prefektúrában rejlő lehetőségek. A miniszter kérdésére, hogy mit is lehetne tenni ezen a poszton, így válaszolt:

„A mostani prefektussal vagy bármelyik politikai veteránnal semmit. Minden megtehető egy olyan ember segítségével, aki felkészült, kellő tekintéllyel, befolyással bír nagy munkálatok elkezdésében és véghezvitelében. Kellő fizikai és szellemi energiája van ahhoz, hogy harcoljon a Franciországbán meggyökerezett szokások ellen, személyesen nézzen szembe azzal a sokféle feladattal, amely az ilyen fontos pozícióval jár. A Párizsi prefektúra a Saint-Roch hatalmas orgonáját juttatja eszembe, amelynek teljes regiszterét a legenda szerint még senki sem hallotta, mert félt, hogy a legmélyebb hangon szóló legnagyobb sípok rezgése ledöntené a templom falait. Napóleon óta senki sem foglalkozott azzal, hogy a Párizsi Hôtel de Ville-be igazi prefektust ültessen, olyat, aki e hatalmas hangszer teljes regiszterét meg tudja szólaltatni. Senki sem értette meg, milyen hatalmas lehetőségeket rejt magában ez a tisztség, mely egyetlen választástól, a központi hatalom választásától, a császár döntésétől függ.”²

III. Napóleon pedig arra a félelemre építi hatalmát, amelyet az 1848-as szocialista forradalom keltett; a hadsereg erejére támaszkodik, nagy tekintélynek örvend a nép körében, míg az értelmiség, a polgárság és a munkások között népszerűtlen. Közvetlen érdeke tehát, hogy nagyméretű középítkezésekkel növelje népszerűségét; így egyúttal megnehezíti a forradalmak kitörését, lerombolja a szűk középkori utcácskákat, és széles, egyenes sugárutakkal helyettesíti, ami a kedvez csapatmozgásoknak.

Az utóbbi indok aránytalanul kicsinek tűnik a nagy kiadásokkal járó munkálatokhoz képest, de jobban megérthetjük a császár aggodalmát, ha 1830 júliusának, 1848 februárjának és júniusának eseményeire gondolunk, az 1789-es forradalomról nem is beszélve. Amikor politikai válság van, a forradalmi mozgalmak Párizs régi városrészeiben születnek, s az utcák egyszerre jelentenek védőállást és támadó fegyvert a felkelők számára. Elegendő, ha elolvassuk az 1830-as kiáltványt:

„Franciák! Minden védekezési eszköz megengedett! Szedjétek fel az út kövezetét, és dobáljátok szét az utakon, kb. egy láb távolságra egymástól, így nehezítve a gyalogság és a lovasság előrejutását. Vigyetek föl minél több kockakövet a házakba, legalább 20-30 követ minden házba, várjátok meg, amíg

a seregek beérnek az utcákba, és dobjátok le a köveket. Mindenki hagyja nyitva a házak kapuját, a folyosókat és udvarokat, hogy lövészeink behúzódhassanak. Mindenki őrizze meg hidegvérét. A csapatok nem mernek majd behatolni a házakba, mert tudják, hogy ott a biztos halál vár rájuk. Minden kapuban álljon őrt valaki, hogy fedezhesse lövészeink ki- és bemenetelét.

Franciák! A sorsunk saját kezünkben van! Ne csüggedjünk! Vajon van-e köztünk olyan, aki inkább a szolgáltatást választja mint a halált?"

Ugyanezek a módszerek működnek sikeresen 1848 februárjában, és nehezítik meg júniusban a munkások leverését. A császár pedig az 1851-es államcsíny alkalmával megtapasztalja a *grand boulevard*-ok előnyét, amikor a tömegbe lövet. Természetes, hogy most a barikádok kialakulásának még a lehetőségét is szeretné megszüntetni.

A politikai aggodalmak mellett gazdasági és szociális okok is elősegítik a változást. A forradalom és az első császárság idején Párizsnak mintegy félmillió lakosa van, de a Restauráció, és főleg a Júliusi Monarchia idején a város terjeszkedni kezd (bár meg sem közelíti a londoni terjeszkedés iramát), és III. Napóleon hatalomra jutásakor már körülbelül egymillió lakost számlál. Egyre nyilvánvalóbb, hogy a régi városközpont működésképtelenné válik a megváltozott körülmények miatt. A középkori és barokk utcák nem bírják el a forgalmat, s a régi házak sem képesek már eleget tenni az ipari város higiéniai követelményeinek. Az érdekek és funkciók sokasága annyira megnöveli a telekárakat a fővárosban, hogy elkerülhetetlenné válik az építkezési rend gyökeres átalakítása.

A véletlen műve, hogy épp ekkor érkezik az Hôtel de Ville-be egy igen ambiciózus, energikus prefektus, aki közvetíteni tud politikai és gazdasági érdekek között; olyan hivatali hálózatot hoz létre, amely biztosítja a munkák folyamatosságát, le tudja küzdeni az előre látható akadályokat, döntő fegyverként használva egyéni adottságait: ravaszágát és bátorságát.

HAUSSMANN MUNKÁLATAI

Haussmann alighogy beköltözik az Hôtel de Ville-be újjászervezi a közműveket a modern kor követelményei szerint, olyan elsőrangú mérnököket állít a

munkák élére, akiket már előző megbízásai során kipróbált. Vállalkozó szellemű és hatékony csapatot szervez maga köré, személyesen száll szembe a közigazgatás bürokrataival – a császár támogatását élvezve –, és hivatalából adódó hatalmával élve kényszeríti rá mindenkire terveit.

Hausmann hivatali idejének 17 éve alatt végzett munkái négy csoportba sorolhatók:

A tulajdonképpeni építőmunkák: a peremkerületekben új városrészeket épít fel, a város régi részét pedig új utak építésével alakítja át.

A régi Párizsban 384 kilométer út volt a központban, és 355 a külvárosokban. Hausmann a központban további 95 km-t épít fel (miközben 49 km-t bont le), a külvárosokban pedig 70 km-t épít (lebont 5 km-t). A középkori városközpontot felszabdálja, ezzel eltünteti azokat a negyedeket – a különösen veszélyes keletieket is – amelyek mindig is a forradalmak gócpontjai voltak. Hausmann gyakorlatilag a régi városra ráhúz egy új, széles és egyenes utcákból szőtt hálót, kapcsolatot teremtve így a városi élet központjai és a vasútállomások között. Ez az úthálózat biztosítja ugyanakkor a hatékony közlekedést, az átkelést és az utánpótlási vonalakat. A legfontosabb emlékművek lebontását gondosan elkerüli, de elszigeteli, és az új utak kifutási pontjaiként használja őket.

Az útmenti építkezéseknél ezentúl szigorúbb szabályok érvényesek: 1852-től kötelező építési engedélyt kérni, és 1859-ben módosítják az 1783–84-ben készült építési szabályzatot. A házak magassága és az utcák szélessége közötti viszonyrendszer megváltozik: a húszméteres vagy annál szélesebb utcák esetében a házak magassága és szélessége egyforma, a szűkebb utcákban a magasság másfélszeresen haladhatja meg a szélességet, a tetők dőlésszögét 45 fokban korlátozzák. Az új városrészekben középületeket kell építeni, s a prefektúra ezt is felvállalja, csak a katonai létesítmények és a hidak képeznek kivételt. Ezekről közvetlenül az államnak kell gondoskodnia.

Ha vizsgálódásunkban az építkezési munkákra szorítkozzunk, Hausmann a barokk kor rendezési tendenciáit fejleszti tovább, amikor is a szimmetria, a szabályosság és az egyenes vonal kultusza határozta meg az építkezéseket.

A munkálatokat a későbbiekben tárgyalt technikai és közigazgatási reformok fényében kell vizsgálni.

Külön szót érdemelnek Hausmann *parképítési munkái*. Párizsnak mind ez idáig csak olyan parkjai vannak, amelyek az Ancien Régime idején épültek: a jobbparton a Tuillériák kertje, a Champs Elysée, a balparton pedig a Marsmező és a Luxemburg-kert.

Hausmann kezdi rendbe tenni a Bois de Boulogne-t, ez régen királyi erdő volt, a Szajna és a nyugati erődítmények között húzódik. Előnyös fekvése és a Champs Elysée közelsége miatt rövid idő alatt a párizsi nagyvilági élet központjává válik.

A város másik végén, a Marne torkolatánál ren-dezi el a Bois de Vincennes-t, a keleti városrész parkja ez, amely a császárnak a nép iránti szerető gondoskodását hivatott bizonyítani. Északon és délen, a városfalak közelében két kisebb parkot hoz létre: a Buttes-Chaumont-t és a Parc Montsouris-t.

Hausmann kertépítési munkálataiban kiváló segítőtársra lel Alphand személyében; emlékirataiban is szívesen idézik a kertépítési munkákról szóló fejezetnél, s hírnevének is talán leginkább ez a megala-pozója.

A régi Párizs *infrastruktúrájának felújítására* is gondot fordít. A vízvezetékrendszer átalakítási munkálataiban Belgrand – egy ismeretlen vidéki mérnök – a segítőtársa. Ő készíti el az új vízvezeték-hálózat valamint a szivattyúk tervét. A város napi vízellátása 112000 m³-ről 343000 m³-re nő, a vezeték-hálózat pedig 747 km-ről 1545 km-re. Belgrand megépíti az új csatornahálózatot is, amely 146 km-ről 560 km-re gyarapodik. Az előző hálózatból csak 15 km-t őriz meg, a szennyvíz visszavezetését a Szajnába a folyó alsóbb szakaszára helyezi, és különleges lecsapoló-árkokat is épített. A közvilágítás gázlámpáinak számát háromszorosára növeli, 12400-ról 32320-ra. A tömegközlekedést is újjászervezi, és 1854-ben egyetlen társaság kezébe adja: a *Companie Générale des Omnibus* kezébe, 1855-től pedig a tereken megszervezi az állandó bérkocsihálózatot.

Utójára említjük a *közigazgatási rendszer* átszervezésében végrehajtott változtatásait. 1859-ben 11 Párizs környéki, a városhatár és a Thiers-i városfal közötti községet Párizs városához csatolnak: Auteuil, Passy, Batignolles, Montmartre, La Chapelle, La Villette, Belleville, Charonne, Bercy, Vaugirard és Grenelle válik Párizs részévé. A tizenkét hagyományos *arrondissement* most húszra nő, decentralizálja a közigazgatást, ezentúl mind a húsz kerületben új feladatok hárulnak a városházára.³

A városhatár így egybeesik a városfalakkal, és az a gondolat is felmerül, hogy még egy 250 m-es sávot is csatoljanak a városhoz, és építsenk rá körgyűrűt a belső forgalom csökkentése érdekében. De végül nem sikerül a kérdéses területet a telekspekulánsoktól megszerezni.

Hausmann útépítő munkáit egy 1850. április 13-án kelt törvény teszi lehetővé, amely jóváhagyja azok-

nak a telkeknek a kisajátítását, amelyeken az építkezés zajlik, ahová az utakat tervezik. 1852 májusában a szenátus módosítja a törvényt, ezentúl a végrehajtó hatalom egyszerű határozata is elegendő a telkek kisajátításhoz.

A Második Köztársaság forradalmi hangulatában születik meg a törvény első változata, míg a másik változat az új tekintélyuralmi helyzetet tükrözi. A szenátus döntése látszólag megkönnyíti a tervezők munkáját, a valóságban azonban az teljes mértékben a közigazgatástól és a politika irányítóinak döntéseitől függ, tehát azoktól a társadalmi rétegektől, amelyek kezükben tartják a hatalmat. Ezeknek a rétegeknek pedig az az érdekük, hogy csökkentsék a hatóság beleszólását a gazdasági kérdésekbe, ezért a törvényeket egyre szigorúbban értelmezik, és ez jelentős mértékben lassítja a tervek végrehajtását (a városrendezés körül kialakult vita híven tükrözi a császárság politikai rendszerének ellentmondásait). Sok vita után az államtanács 1858. december 27-én eldönti, hogy az egykor kisajátított és beépített, átalakított telkeket vissza kell szolgáltatni az eredeti tulajdonosoknak, s hogy a munkálatok során keletkezett értékbeli növekedés a tulajdonosokat gazdagítja, és nem a várost. Hausmann tiltakozik az igazságtalan döntés ellen, de korának jogászai mind szembe fordulnak vele. A döntés következtében Párizs városának egyedül kell viselnie a nagy építkezések terhet, anélkül, hogy a változások haszonélvezőin behajthatná a költségeket. Hausmann ennek ellenére össze tudja gyűjteni a szükséges pénz-alapot, mivel a munkák jövedelmező jellege lassanként előtűnik. Nem függ az állami hozzájárulástól, inkább különböző hitelekhez folyamodik.

A középítkezések valóban nemcsak a környező telkek árát növelik meg, hanem az egész városra kifejti hatásukat, növelve az általános bevételt. A bevételek állandó növekedése lehetővé teszi a város számára, hogy a bankoktól nagy összegű kölcsönöket vegyen fel (úgy, mint a magánvállalkozások). 1853 és 1870 között Hausmann körülbelül két és félmilliárd frankot költ el, az államtól csak 100 millió támogatást kap, nem vet ki új adókat, és a meglévőket sem növeli.⁴

Ebben az időszakban Párizs lakosainak száma egy-millió kétszázézerrel kétfélmillióra nő. Lebontanak kb. 27500 házat és 100000-et építenek fel (a költségek 4,46%-a adó formájában visszatér a város kasszájába). A francia polgár egy főre eső jövedelme 2500 frankról 5000 frankra nő, Párizs városának jövedelme pedig Persigny szerint 20 millióról 200 millióra.

Bátran kijelenthetjük tehát, hogy a város fizeti meg saját átalakításának költségeit.

A változások igen kedvezőek, ha globálisan kifejtett hatásukat vizsgáljuk, de kevésbé kedvező a kép ha csak a haszon elosztását nézzük. Az eltulajdonítási törvény következtében a telektulajdonosok zsebelik be a befolyt pénzek legnagyobb részét. A kisajátított telkek ellenértékét egy tulajdonosokból álló bizottság határozza meg, és általában aránytalanul magas árat szabnak, olyannyira, hogy sokan arra áhítoznak, hogy a község megvegye telkeiket mivel ez a meggazdagodás új formájává válik.

HAUSSMANN HATÁSA

Hausmann műve tökéletesen illeszkedik a Második Császárság társadalmába, s visszatükrözi annak erejéit és hibáit. Talán éppen ezért olyan nagy a sikere. Módszereit mindenhol lemásolják, ahol hasonló tervezési gondok merülnek föl.

Franciaországban III. Napóleon császársága alatt sok várost gyökeresen átalakítanak. Lyonban 1853 és 1864 között van hivatalában Vaisse prefektus, aki olyan rendezési határozatokat hoz, amelyek kicsiben újraterezték a párizsi változásokat. Két hatalmas párhuzamos utat vág a városban: a rue Impériale-t és a rue de l'Impératrice-t; a Rhône és a Saône folyó partján rakpartot építtet, és berendezte a Tête d'or parkot. Marseilles fontossága a Szezei csatorna megépítésének következtében igencsak megnő, lakossága majdnem megkétszereződik, és teljesen átalakul a városkép is: felépítik a rue Impériale-t (1862 és 1864 között), amely a régi kikötőt és a Joliette medencét köti össze. Hasonló egyenes sugárutakat kezdenek el építeni 1865-ben Montpellier-ben és 1868-ban Toulouse-ban: szétszabdadják a régi városrészeket, és sok értékes épület is áldozatul esik a munkálatoknak. Még az emlékművekben oly gazdag Rouen-t és Avignone-t sem kímélik; a mai ember számára felfoghatatlan könnyelműséggel rombolják le a régi városrészeket, ezzel örökre tönkreteszik a hagyományos városképet.

Brüsszel polgármestere, Anspach, teljesen átalakítja a város alsó részét, a Senne folyót befedi, fölötte sugárutat építtet, amely összeköti a két pályaudvart: az északit és a délit. 1864-ben eléri, hogy a Bois de la Cambre-t a városhoz csatolják, a város peremkerületén lévő parkot az újonnan épült rue Louise köti össze a központtal.

Mexikóvárosban Miksa császár 1860-ban a Champs Elysées mintájára építteti fel a paseo de la Réforme-t, ezzel köti össze az azték várost a Chapultepec palotával.

Olaszországban is kevés olyan várost találunk, ahol ne építettek volna sugárutat a központ és a vasútállomás között: Rómában a via Nazionale, a via Indipendenza, Bolognában a Nápolyi sugárút, Torinóban a via Roma. A legfontosabb tapasztalat e téren mégis a firenzei. Itt 1864 után a dicső város különleges követelményeire próbálják meg alkalmazni az haussmanni módszereket, egyben az új egyesült Olaszország fővárosát tervezik ide.

G. Poggi készíti a „bővítési tervet”, és főleg az foglalkoztatja, hogy a város területét megnövelje, alkalmassá tegye a kormánnyal érkező új lakosok befogadására. Mivel a területi bővítést tartja leginkább szem előtt, figyelmen kívül hagyja, hogy a központot és a külvárosokat egyszerre kell átalakítani, amint azt Haussmann tette. Lebontja a városfalakat, és új kerületekből álló gyűrűt épít a város köré, csak az Arno jobb oldalán lévő dombokra nem épül új városrész. A központ átalakítását egy későbbi időpontra halasztja.

A munkálatokat 1864 és 1877 között végzik el, nagy anyagi nehézségekkel küzdve, különösen azután, hogy végül Róma lesz a főváros. 1885 és 1890 között valósul meg a központ átalakítása, amikor a külvárosokban már lecsengnek a nagy építkezések, és sokkal inkább dekoratív szempontok irányítják őket, mint az objektív műszaki vagy gazdasági követelmények. Így a régi város nagy része szerencsésen megmenekül, de az új elemek nem illeszkednek olyan szervesen a városképbe, mint az Párizsban történik. A város egységes jellege felbomlik, és az új város különböző, egymástól idegen részekből áll össze.

Sok más városátalakító munka hasonló „bővítési tervre” épül ebben az időszakban, mint pl. Cerda barcelonai terve 1859-ben vagy Lindhagen grandiózus stockholmi tervei 1866-ban.

Általában messze elmaradtak példaképük mögött azok a városrendezések, amelyek az haussmanni mintára készültek. Hausmann terve éppen azért fontos, mert megvalósításában is egységes és teljes, de a többi tervezőben – kivéve talán Anspachot – nincs meg a Szajna-parti prefektus ereje és energiája. Sehol sem ismétlődik meg a körülmények olyan szerencsés egybeesése, amely Hausmann számára lehetővé tette, hogy sok területen tevékenykedjen egyidejűleg. Így minden terv félbemarad, visszafordíthatatlanul szétdőljük a régi városokat, anélkül, hogy modern, működőképes városok épülnének a helyükre.

A közigazgatások útjába kerülő egyik legnehezebb feladat, amelyet szinte sehol sem sikerül megoldani, az, hogy az egységes tervek ellen törő telekspekulánsok tevékenységét féken tartsák. Haussmann is igen élénken működő telekspekuláció közepette dolgozik, s a spekulánsok besöprik munkája jövedelmének jó részét. 1858 után már nem küzd a rendeletek ellen, de tekintélye elég nagy, hatalma elég erős ahhoz, hogy megakadályozza, hogy az egyéni érdekek szétdúlják tervének egységét. Más városokban nincs ilyen erős ellenlábasa a telekspekulánsoknak, ennek következtében az átalakulásokban nincs folytonosság, a tervek megvalósítása hiányos, mert az egyéni érdekek véletlenszerű találkozásától függ.

A dolgok jobban működnek ott, ahol az átalakításra váró földterületek a közigazgatás birtokában vannak. Így történik ez Bécsben is, ahol a régi várost még mindig széles várgyűrű veszi körül, s az új negyedek a falakon kívül épültek fel. 1857-ben a császár bejelenti elhatározását: a falakat le kell bontani, s a terület átrendezési tervének elkészítésére versenyt hirdet. A pályázók kezét pontos utasítások kötik meg: a város déli részén lévő laktanyákat meg kell őrizni, és északon egy másik laktanyát kell felépíteni. A két laktanyát körgyűrű köti majd össze, amelyen a csapatok gyorsan mozoghatnak. A körgyűrűnek érintenie kell a Duna-csatornát is, a császári palota előtti térnek szabadon kell maradnia, s a közelben hatalmas felvonulási teret kell építeni. A körgyűrű mentén pedig különböző középületeket kell felépíteni:

egy operaházat, egy könyvtárat, a levéltárat, galériákat, múzeumokat és piacokat.

1858-ban bírálják el a pályázatokat. A nyertes C. F. L. Förster. Ekkor a belügyminisztériumot megbízzák a végleges tervek elkészítésével, ezeket valószínűleg M. Löhr szerkeszti meg, és 1859-ben jóvá is hagyják őket, de a különböző középületek pontos helyéről szóló viták még 1872-ig elhúzódnak. Végül a kivitelezésig a felvonulási tér teljesen eltűnik, megnő viszont a középületek fontossága, mivel ezek szerepe az egyre terjeszkedő városban is egyre nagyobb.

A bécsi Ring lehetővé teszi, hogy a város régi utcákból álló központját ne szabadalják szét a sugárutak, mint Párizsban, hogy az új középületeket tágas, szellős városrészben építsék fel. Kertek és utak is épülnek a közelükben, mindez persze részben annak tudható be, hogy a város ódon része viszonylag kicsi. Ugyanez történik az északi városokban is, ahol a hagyományos városközpontokat szinte érintetlenül hagyják, a régi városfalak helyén pedig parkokat létesítenek, például Lipcsében, Lübeckben vagy Koppenhágában.

Hibák és sikerek követte úton haladva, jogi és műszaki tapasztalatokkal gazdagodva alakul ki lassanként a modern várostervezés a XIX. század második felében. A tervek gyakran mesterkéltek, helyükre nem illőek, alkalmatlanok feladatukra, a barokk tradíció mértani formáit ismétlik, de most ezeket a terveket a modern ipari város valóságára próbálják meg alkalmazni. Ezáltal jellegük merőben megváltozik, megújul, s utat nyitnak a további fejlődés előtt.

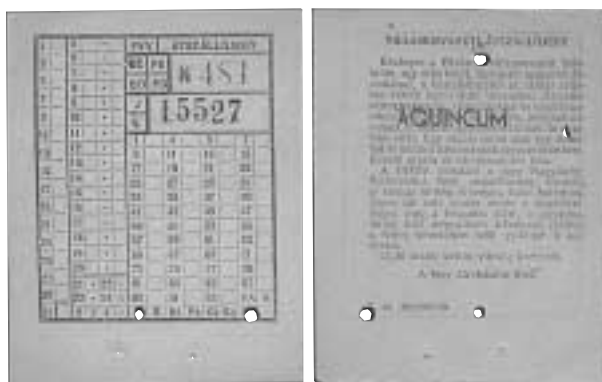
Jegyzetek

1. Persigny: *Mémoires*, 251. o. idézi P. Lavedan: „L'arrivée au pouvoir.” In: *La vie urbaine*, új folyam, 3–4. szám (1953), 181–182. o.

2. G. E. Haussmann: *Mémoires*. Paris, 1890, tome I., 9–10. o.

3. Az adatok G. E. Haussmann idézett művében található: tome II. XX. fejezet, 507–534. o.

4. A teljes mérleg megtalálható: Haussman id. mű, tome II., 337–340. o.

Átszállójegy